

BIRGER HAGÅRD:

Valrörelsen i mikroperspektiv

Svensk Tidskrift har bitt universitetslektor Birger Hagård i Linköping att skriva en artikel om sina personliga erfarenheter av valkampanjen i Östergötland.

Han deltog flitigt i denna, på riksplanet som fjärde man på Moderata samlingspartiets lista. Han beskriver upptakten, den kampanj som började redan ett år före valet, och han har erfarenheter från torgmötena under de sista veckorna. Dem tillskriver han stor betydelse.

Men han pekar också på den intensiva slutspurt, som socialdemokraterna gjorde, och han döljer inte vad han anser om vissa av deras metoder. Vad beträffar moderaterna menar han, att partiet skulle lagt ännu mera vikt vid sådant som abortfrågan, utbildningspolitiken och framför allt grundlagsfrågan. Enligt hans åsikt borde partiet aldrig ha gått med på den s k Torekovkompromissen.

Antagligen var vi rätt många, som inför 1973 års val sade, att nu skulle det bära eller brista. Just det här valet ställde stora krav på alla, som önskade en förändring. Ingen skulle i efterhand kunna säga, att man inte gjort sitt för att åstadkomma den så hett eftertraktade förändringen. I varje fall var detta nog rätt mycket min egen argumentation inför mig själv och inför min familj, som under rätt lång tid kom att sitta emellan.

Inför årets val kandiderade jag till kommunfullmäktige i Motala blivande storkommun och till riksdagen på fjärde plats, en given suppleantplats, som jag för egen del fann i hög grad hedrande med tanke på att jag verkat i länet endast under en relativt kort tid. Östgötarna är inte alltför lättflörtade vare sig det gäller nya idéer eller nya personer.

För mitt vidkommande kom den direkta valkampanjen att föras på tre plan. Det första var Vadstena, som tvingas samman med Motala vid årsskiftet. Det andra planet var den blivande storkommunen Motala och det tredje Östergötlands län. Min redogörelse i fortsättningen bygger uteslutande på subjektiva upplevelser från i första hand dessa nivåer.

På länsnivån fungerar organisationen i Östergötland väl. Fem av oss fick i egenkap av riksdagskandidater ta på oss det aktiva "kampanjandet" över hela länet, nämligen de båda riksdagsmännen Per-Olof Strindberg och Kurt Söderström samt nuvarande MUF-ordföranden Per Unckel, pol mag Lars-Olof Torfgård och jag själv. Vi träffades regelbundet under

våren och försommaren tillsammans med förbundsombudsmannen och länsvalledaren Per-Olof Thulin för att lägga upp ritningarna. För mitt vidkommande kom tyngdpunkten helt naturligt att ligga i västra Östergötland.

Den blivande Motala storkommun kommer att få ca 50 000 invånare, av vilka 3/5 är bosatta i egentliga Motala och resten i ytterområdena med Vadstena och Borensberg som främsta tätorter. Geografiskt kommer den nya kommunen att sträcka sig från Närkesgränsen i norr till Omberg i söder och gränsar i öster till Linköping. Redan 1971 gick Borensbergs, Bobergs och Godegårds kommuner samman med Motala, och från årsskiftet skall detta också ske för Tjällmos, Askas och Vadstenas vidkommande. Östgöta-Dals kommun slogs redan 1967 samman med Vadstena, dit senare också Hovs församling har förts.

Motala har sedan gammalt haft en kompakt socialdemokratisk majoritet, medan socialdemokraterna i Vadstena 1970 fick ett mandats övervikt i kommunfullmäktige, som under perioden dessförinnan hade haft en borgerlig majoritet. I organisatoriskt hänseende är Moderata samlingspartiet starkare i Vadstena än i det fyra gånger större Motala. Inför årets val förenades partiets olika delorganisationer i en kretsstyrelse. Det allvarligaste problemet har dock varit den svaga kaderorganisationen i Motala.

Vid en bedömning av aktiviteten kan det vara rimligt att göra en uppdelning i tiden, arten och sakinnehållet. Kampan-

jen inför årets val började mycket tidigt. Redan i augusti—september 1972 prövades organisationen med en särskild kampanjvecka, varvid torgmöten dominerade den externa verksamheten. Under vintermånaderna följde årsmötessäsongen, som även innebar en förstärkning av den egna organisationen. Och i april och maj följde nya kampanjer, där torgmötena åter utgjorde huvudingrediensen. Från mitten av juni fram till mitten av augusti hände inte mycket utåt. Det var en period av uppladdning och förberedelser. För Östergötlands vidkommande började sedan den egentliga valkampanjen med en valupptakt den 25 augusti.

Förvalskampanjen

Den tidvis mycket stora aktiviteten med början redan ett år före valet har tveklöst varit av stor betydelse. Kanske har den till och med haft större betydelse än den visserligen intensiva men korta aktiviteten omedelbart före valet. De vinster som gjordes av de borgerliga partierna torde i allt väsentligt ha inkasserats senast under vårmånaderna. Vi vet ju också av opinionsundersökningarna, att den egentliga valkampanjen påverkar en mycket liten andel av medborgarna. Till detta kommer att kampanjerna före den egentliga valrörelsen sannolikt nådde ganska långt. Publiciteten var hygglig och mottagande från allmänheten positivt. Människorna var inte på sin vakt mot det politiska budskapet då som under själva valrörelsen.

Ser jag på mitt eget engagemang vis-

det sig också, att huvudparten faller på förvalsperioden. Från den 1 september 1972 till den 30 maj 1973 hade jag 28 framträdanden och under den egentliga valrörelsen 13. Även om i den första siffran ligger ca tio föredrag utanför det egna länet, ändrar det likväl inte resonemanget.

Beträffande arten av aktivitet har redan berörts interna sammankomster av typ årsmöten etc samt torgmöten. Till min förvåning konstaterar jag nu i efterhand, att jag under valrörelsen inte deltagit i en enda valdebatt, vilket dock torde stämma rätt bra med den totala bilden. Även om socialdemokraternas ovilja att ställa upp i debatter i allmänhet utgör den främsta förklaringen, kan man nog våga påstå, att den traditionella valdebatten kommit i skymundan vid de senaste valrörelserna. Likaså har de traditionella valmötena, som i huvudsak endast besöks av de redan övertygade egna anhängarna, spelat ut sin roll. Mycket få sådana arrangerades överhuvudtaget av Moderata samlingspartiet.

Däremot har torgmötena kommit som en ny aktivitetsform. Jag minns att vi redan i början av 1960-talet experimenterade med olika typer av torgmöten i Stockholmstrakten, men det är nog först i de båda senaste valen som de slagit igenom över hela landet.

Moderata samlingspartiet har varit tidigt ute ifråga om torgmöten. Partiet har nu ett stort antal medarbetare, som är beredda att ställa upp. För Östergötlands vidkommande kom detta inslag att fungera utomordentligt väl. Det fanns utan vidare kapacitet för att kunna arrangera

ett tiotal torgmöten samtidigt i länet en lördagsförmiddag.

Fördelen med torgmöten är givetvis att man når ut till en publik, som det annars kunde vara omöjligt att få kontakt med. För egen del har jag alltid betraktat torgmöten som en stimulerande aktivitetsform. Allting kan hända. Man vet ingenting i förväg om vare sig frågor från publiken eller om yttre omständigheter.

För att ett torgmöte skall bli lyckat fordras dock en ingående kännedom om de lokala förutsättningarna. Vid vilka tider råder den största aktiviteten? Var får man den bästa överblicken? Var finns det risk att man uppträder störande — tex att grönsakshandlare drabbas av avbräck i sin kommers?

Högtalarkrig?

Ett problem finns i samband med torgmöten, nämligen att de kräver polistillstånd. Sådana är förvisso inte svåra att få, men cruxet är, att många partier kan få tillstånd att hålla till på samma plats vid samma tidpunkt. Då kollisioner inträffade, löstes de i regel genom överenskommelser partierna emellan. Hade både M och S fått beviljat en timme samtidigt, kunde man dela på tiden och ta en halvtimme var. Men man kan i andanom se hur de olika partierna ligger i startgroparna vid ett torg, och då timmen T är inne bryter en våldsam kakafoni ut. Högtalarkrig på våra torg! Också en framtidsvision. Frågan är om inte polismyndigheterna för framtiden tvingas att fördela tiden mellan

partierna, vilket dock kan leda till rättviseproblem.

Vilken effekt torgmötena har är svårare att säga. Men jag tror, att de bidragit till att öka respekten för Moderata samlingspartiet. Själva uppläggnings- och sammankomster, som ju ger envar i publiken möjlighet att ställa frågor och polemisera, uppskattas. Mot denna uppläggningskontrasterade skarpt flertalet av de socialdemokratiska valmötena. På dessa uppträdde i regel någon partikoryfé med ett brandtal, varefter han omedelbart gav sig iväg utan att ge publiken någon möjlighet att delta. Själva förfaringsättet utnyttjades naturligtvis av socialdemokraternas motståndare. "När", kunde man fråga publiken, "fick ni en chans att fråga en socialdemokrat?" Jag har dock en känsla av att socialdemokraterna mot slutet av valrörelsen lade om sin taktik och försökte att åstadkomma en dialog med publiken.

Endast en stor manifestation arrangerades av Moderata samlingspartiet i Östergötland under valrörelsen, nämligen ett valupptaktsmöte i Linköping den 25 augusti. Det började med sk corner meetings. Avsikten var att ett antal kandidater, indelade i olika patruller, skulle svara på frågor från vetgiriga väljare. MSU-are med plakat — "Fråga M:s kandidater!" — och propagandamaterial skulle dra fram de frågvisa. Det var emellertid dåligt beställt med frågvisheten, varför kandidaterna mycket snabbt själva grabbade tag i broschyrer och började att dela ut dessa. Man måste ha någon anledning att gå på människor. Roligast var det kanske när en

kvinnor, förvirrad efter att ha fått en broschyr i handen av mig, frågade: "Finns det inte något från höger?"

Det hör också till saken, att socialdemokraterna samtidigt skulle hålla ett torgmöte med sin partisekreterare Sten Andersson som talare. De trogna fick praktiskt taget "gå gatlopp" mellan M-skyltar och M-propagandister. Det berättades om en socialdemokrat från Finspång, som vandrade från järnvägsstationen till Lilla Torget i centrum och som till sist efter att väl rimligtvis ha stött på kanske 50—75 M-aktivister bekymrat frågade, om det bara fanns moderater i Linköping.

Valupptakten fortsatte med torgmöte av Staffan Burenstam-Linder samt på eftermiddagen "Kvällsöppet — fast på eftermiddagen" i Folkets Hus, ett program med växelvis underhållning och politik inför en publik på bortåt 300 personer. Bland de medverkande var bl a Leif Cassel. Meningen är att denna programform skall återkomma regelbundet i Linköping.

Personlig bearbetning

På vissa håll i länet var valaktiviteten särskilt stark och en konsekvent personlig bearbetning kunde genomföras. Det visar sig efteråt, att sådana valdistrikt också givit särskilt goda resultat. Inte något av de tre borgerliga partierna torde dock ha resurser för att över hela linjen kunna genomföra sådana bearbetningar. Även denna gång visade det sig på slutet vilken oerhörd genomslagskraft som den socialdemokratiska apparaten har. På ett nästan otäckt effektivt sätt arbetar arbetsplatsom-

buden, och på valdagen tisslades och tasslades det bland socialdemokratiska valför rättare, varefter någon gick ut för att se till att den eller den, som ännu inte röstat, ringdes upp och tillsades att komma och göra sin plikt.

Beträffande sakinnehållet i propagandan kan inte många speciella iakttagelser göras för "mitt" län. Några särskilda "östgötafrågor" fanns inte, och i den västra delen av länet existerar ingen egentlig arbetslöshet. Tvärtom har det ganska länge rått efterfrågan på arbetskraft till industrierna i både Motala och Vadstena.

I detta sammanhang skall dock en reflexion göras. Enligt de valsociologiska undersökningar, som redovisas av Seymour M Lipset i hans klassiska arbete "Den politiska människan", strider det mot regeln att borgerliga partier skulle kunna vinna något på att göra en sådan fråga som arbetslöshetsfrågan till ett huvudtema. Och ändå var detta vad som skedde. Nu skall det väl sägas, att förutsättningarna var speciella för Sverige med en socialdemokrati, som regerat i över fyrtio år och som måste ta ansvaret, när den egna politiken går på sned. Men det är uppenbart, att t ex Moderata samlingspartiet skulle ha vunnit på att föra fram sådana frågor som abortfrågan, utbildningspolitiken och grundlagsfrågan i förgrunden. Hade inte partiet gjort den enastående blundern att binda sig för den tveklaktiga Torekovkompromissen, hade monarkifrågan ensam sannolikt varit tillräcklig för att definitivt stjälpas regeringen Palme, oavsett den speciella situation som inträff-

fade i och med Konungens sjukdom och bortgång. Moderata samlingspartiet i Östergötlands län uppmanade redan efter hr Palmes utspel på den socialdemokratiska partikongressen partiets ledning att säga nej till grundlagskompromissen. Vid några tillfällen fanns det i valrörelsen anledning att peka på, att östgötamoderaterna inte stödde partiet i denna fråga, men av naturliga skäl kunde detta inte bli något huvudnummer.

Åtskilliga gånger mötte jag dock irriterade anmärkningar från väljare över att de nämnda frågorna inte med större kraft togs upp i valdebatten. "Har partierna kommit överens om att smussla dessa frågor under mattan?", kunde det heta.

S-valdemagogi

Socialdemokraterna var alldeles tydligt i ett underläge, då den egentliga valrörelsen började i augusti. Så började Konung Gustafs Adolfs sjukdom, och kort därefter hade vi dramatiken kring Norrmalmstorg. Detta gjorde, att valrörelsen kom av sig. Den var inte längre i fokus för människorna.

Mitt bestämda intryck är, att detta skadade socialdemokraterna. Den socialdemokratiska apparaten, som torde vara den effektivaste i världen, brukar i regel ha svårt att komma igång men accelererar därefter desto snabbare. Under de två sista veckorna före ett val brukar man få se hur den praktiskt taget väller fram, medan de tre borgerliga partierna, som arbetar var för sig, inte har någonting att sätta emot.

Konungens sjukdom och Norrmalmstorgshändelserna försenade accelerationen för den socialdemokratiska ångvälden. För att hämta in vad som förlorats i tid tvingades socialdemokraterna med hr Palme i spetsen att kasta alla hämningar och ge sig hän åt en absolut hänsynslös valdemagogi. Gick det inte på annat sätt, skulle väljarna skrämmas in i de socialdemokratiska fällorna. Otaliga exempel finns på skrämselfpropagandan. Men den var svår att komma åt. Det fördes än viskningskampanjer, än högljudda sådana på arbetsplatserna. Och det ryktades, att socialdemokraterna som en sista åtgärd efter Konungens bortgång organiserade telefonkedjor för att övertala tvehågsna väljare med argumentet: "Vi kan inte både byta kung och regering på samma gång."

En glädjande iakttagelse kunde göras under valrörelsen. De borgerliga partierna höll fred inbördes. Jag känner av egen erfarenhet endast till ett lokalt fall, då en centerpartist vid ett torgmöte gjorde sig skyldig till en förlöpning med ett fult personangrepp på en moderat fullmäktigekandidat, som av olika skäl vägrar att vara medlem i LRF. Själv försökte jag i de artiklar, som jag regelbundet skrev i den lokala avisan Östgöta-Bladet, att hålla på tesen "borgerligheten främst — sedan det egna partiet".

På det kommunala området togs utöver vissa speciella och för utomstående mindre intressanta problem upp två frågor framför andra. Det var den "frivilliga tvångsammanslagningen", ett typexempel på socialdemokratisk koncentrationspolitik, som

inte är populär i Vadstena med omnejd. Det var också själva valkretsindelningen i Motala storkommun. Socialdemokraterna har mot ett enigt borgerligt block manipulerat med valkretsindelningen och drivit igenom en indelning i inte mindre än fyra valkretsar. Förutom Norrköping har ingen annan kommun i länet så många valkretsar. Därmed lyckades man som beräknat också trygga majoriteten. Men det innebar, att nära 2 000 VpK- och KdS-röster inte gav någon representation alls. Vår lagstiftning om indelning av kommuner i valkretsar bör med det snaraste ses över. Motala är ett förskräckande exempel på hur manipulerandet kan gå till. Ingen trodde, att denna ganska speciella fråga skulle engagera väljarna, men detta visade sig vara felaktigt. Socialdemokraternas agerande var inte fair-play, menade många.

Resultatet

Hur gick det då i valet? För den blivande Motala storkommun blev resultatet: M 8 (+1), C 15 (+4), Fp 5 (—4), S 34 (—2), VpK 0 (—2), Alternativ Kommun 3 (+3). Det sistnämnda partiet bildades av den uteslutne förre VpK-chefen, som står i hård opposition mot socialdemokraterna, och har framför allt inriktat sig på miljöfrågor, särskilt vissa vägfrågor. Det har sannolikt också dragit till sig en hel del borgerliga röster.

I Östergötland var M nära att ta ett tredje riksdagsmandat, men det räckte inte riktigt. Kunde valet ha gått bättre? Ja, även om det inte finns någon anledning

till direkt missnöje, är Östergötland ännu en bra bit ifrån de siffror, som en gång gjorde länet till ett av de bättre högerfästena. Organisationen är på vissa håll mycket svag och måste byggas ut. Därtill

kan också en från oppositionspolitik i de kommuner, som ännu inte har borgerlig majoritet, hjälpa till.

Det varken bar eller brast 1973. Men resultatet ger mersmak!